

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
08 липня 2017 року №152-Н
Форма №П-4.04

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»

Інститут економіки, управління та інформаційних технологій
Форма навчання: заочна
Кафедра управління персоналом, економіки праці та економічної теорії

Допускається до захисту
Завідувач кафедри
_____ Т. А. Костишина
« ___ » _____ 2019 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
на тему
«Розвиток місцевого самоврядування в Україні як необхідного
компонента розбудови громадянського суспільства»

зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування
освітня програма «Місьцеве самоврядування»
ступеня магістра

Виконавець роботи

Вільчинська Вікторія Валеріївна « ___ » _____ 2019 р.

Науковий керівник

к.е.н., доц. Шаповалов Віталій Олегович « ___ » _____ 2019 р.

ПОЛТАВА – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП..... 3

РОЗДІЛ 1. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК НЕВІД’ЄМНИЙ

ЕЛЕМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА .... Помилка! Закладку не визначено.

1.1. Сутність та ознаки громадянського суспільства..... **Помилка! Закладку не визначено.**

1.2. Місцеве самоврядування в системі громадянського суспільства ... **Помилка! Закладку не визначено.**

1.3. Роль і функції місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства ..... **Помилка! Закладку не визначено.**

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА

МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ..... Помилка! Закладку не визначено.

2.1. Етапи розвитку та сучасний стан громадянського суспільства в Україні ..... **Помилка! Закладку не визначено.**

2.2. Законодавчі умови функціонування організацій громадянського суспільства ..... **Помилка! Закладку не визначено.**

2.3. Оцінка сучасного стану місцевого самоврядування в Україні..... **Помилка! Закладку не визначено.**

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В

УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ТА КОНСОЛІДАЦІЇ

СУСПІЛЬСТВА..... Помилка! Закладку не визначено.

3.1. Концептуальні засади розвитку громадянського суспільства в Україні ..... **Помилка! Закладку не визначено.**

3.2. Європейські принципи місцевого самоврядування та концепція “доброго врядування” ..... **Помилка! Закладку не визначено.**

3.3. Шляхи модернізації системи місцевого самоврядування в Україні **Помилка! Закладку не визначено.**

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ 7

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	16

ВСТУП

Актуальність теми. Проголосивши своїм головним пріоритетом формування громадянського суспільства, Україна поступово здійснює відповідні суспільно-політичні та соціально-економічні перетворення. Адже європейська інтеграція України неможлива без забезпечення належного демократичного рівня суспільного життя, сутність якого полягає у реальному забезпеченні громадянських прав і свобод людей. Визнання місцевого самоврядування важливою складовою процесу формування громадянського суспільства зумовлює необхідність ґрунтовних досліджень питань історичного розвитку теорій громадянського суспільства, аналізу його сучасних інтерпретацій і підходів до визначення його структури. І в цьому аспекті особливо актуальною стає проблема статусу людини, її прав, свобод, інтересів, що виступають своєрідним центром, навколо якого і задля якого формуються усі елементи громадянського суспільства: держава, місцеве самоврядування, політичні партії, громадські, професійні, релігійні, профспілкові організації тощо.

Ключовою передумовою зміцнення Української держави, подальшого розвитку громадянського суспільства є глибока і системна реформа місцевого самоврядування. В контексті суспільних, державно-управлінських перетворень в Україні актуалізується питання змін у моделі місцевої влади. Інституційний розвиток місцевого самоврядування з метою нормативно-правового та організаційного забезпечення реформування, а також координування дій органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в питаннях реалізації заходів щодо реформи системи місцевого самоврядування, розширення повноважень влади на місцях, зміцнення матеріально-фінансової бази, забезпечення виконавчими функціями – завдання найближчої перспективи. Зважаючи на вище сказане обрана тема дипломної роботи «Розвиток місцевого самоврядування в Україні як необхідного компонента розбудови громадського суспільства» є актуальною на сучасному етапі системних реформ.

Метою дипломної роботи є теоретичне узагальнення та знаходження конструктивних підходів щодо подальшого реформування системи місцевого самоврядування в Україні як необхідного компонента розбудови громадянського суспільства.

Для досягнення поставленої мети у роботі поставлено та виконано **наступні завдання:**

- з'ясовано сутність та базові ознаки громадянського суспільства;
- розглянуто місце місцевого самоврядування в системі громадянського суспільства;
- досліджено роль і функції місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства;
- охарактеризовано етапи розвитку та сучасний стан громадянського суспільства в Україні;
- розкрито законодавчі умови функціонування організацій громадянського суспільства;
- здійснено оцінку сучасного стану місцевого самоврядування в Україні;
- розкрито концептуальні засади розвитку громадянського суспільства в Україні;
- досліджено європейські принципи місцевого самоврядування “доброго врядування”;
- розглянуто шляхи модернізації системи місцевого самоврядування в Україні.

Об'єктом дипломної роботи є процес розвитку громадянського суспільства в Україні. **Предметом дослідження** є місцеве самоврядування як необхідний компонент розбудови громадського суспільства в Україні.

Дослідження вітчизняного місцевого самоврядування ведуться в різних напрямках. Зокрема, становлення та розвиток місцевого самоврядування вивчають В.Заблоцький, І.Козюра, В.Пархоменко, А.Ткачук та ін. Фінансово-економічні його складові аналізуються в працях Ю.Дехтяренка, В.Кравченка,

О.Лебединської та ін. Правові аспекти розглядаються М.Баймуратовим, О.Батановим, П.Біленчуком, В.Кампо, А.Коваленком, М.Корнієнком, В.Кравченком, О.Лазором, М.Орзіхом, В.Погорілком, М.Пухтинським, О.Сушинським та ін. У політичному контексті місцеве самоврядування досліджують В.Борденюк, І.Дробот, В.Ковальчук, М. Пухтинський, С. Рябова, С.Саханенко, В.Шарий та ін., його управлінський аспект – В.Авер'янов, П.Ворона, В.Куйбіда, Р.Плющ, П.Покатаєв, В.Толкованов, Ю.Шаров та ін. Територіальний розвиток та управління містом розглядають В.Бабаєв, О.Бобровська, В.Вакуленко, О.Васильєва, І.Дегтярьова, О.Ігнатенко, Т.Кравченко, В.Мамонова, Ю.Молодожен, В.Наконечний, М.Орлатий, В.Удовиченко та ін.

Методи дослідження. У процесі написання дипломної роботи була використана система загальнонаукових і спеціальних методів і прийомів дослідження, а саме: діалектичний метод, системний та історично-логічний підходи – для відображення особливостей громадянського суспільства, ролі і місця у ньому місцевого самоврядування; абстрактно-логічний метод – для дослідження сутнісних аспектів місцевого самоврядування, методи індукції та дедукції, аналізу та синтезу – для розгляду особливостей місцевого самоврядування в Україні, визначенні шляхів його подальшого реформування та розвитку.

Інформаційну базу дослідження дипломної роботи склали законодавчі та нормативні документи, офіційні статистичні матеріали, наукові дослідження у вигляді монографій, статей, аналітичних досліджень, а також джерела інформаційних ресурсів мережі Інтернет.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дипломна робота виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри управління персоналом, економіки праці та економічної теорії ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» за темою «Формування інституціонального середовища соціально-економічних систем» (номер державної реєстрації 0112U007768), у якій автор здійснив оцінку сучасного

стану місцевого самоврядування в Україні та виокремив шляхи його подальшого реформування та розвитку. Результати дослідження дипломної роботи можуть бути використанні у навчальному процесі при викладанні наступних навчальних дисциплін: «Місцеве самоврядування в зарубіжних країнах», «Державна політика в соціогуманітарній сфері», «Система місцевого самоврядування в Україні».

Обсяг і структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 108 сторінок. Основний обсяг роботи становить 93 сторінки і містить 4 рисунки та 3 таблиці. Список використаних джерел – 85 найменувань.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У дипломній роботі на здобуття ступеня магістра зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування освітня програма «Місьцеве самоврядування» на тему «Розвиток місцевого самоврядування в Україні як необхідного компонента розбудови громадського суспільства» здійснено теоретичні узагальнення та запропоновано підходи до вирішення актуального завдання щодо подальшого реформування системи місцевого самоврядування в Україні. За результатами дослідження сформульовано наступні висновки.

1. Громадянське суспільство – це складне і багатогранне явище людського буття, воно є продуктом тривалого історичного розвитку людства. Говорити про його становлення можна з того моменту, коли з'являється громадянин як самостійний, індивідуальний член суспільства, який визнається суспільством і державою як найвища соціальна цінність, що наділений відповідним комплексом прав і свобод і в такому статусі взаємодіє із суспільством. Вивчення наукових джерел щодо сутності та ідей громадянського суспільства дозволяє визначити громадянське суспільство як постійно функціонуючу організацію (інститут) людей об'єднаних спільними ціннісними орієнтирами, навколо самостійно обраних моральних та політичних цілей, яке гарантує силою правових механізмів кожній людині вільний вибір свого економічного буття, утверджує пріоритет прав людини, виключає монополію однієї ідеології, одного світогляду, гарантує свободу совісті. Громадянське суспільство є потужним джерелом відновлення й гуманізації суспільства й держави, для якого не характерна диктаторська форма правління, а лише демократичний режим, при якому громадянське суспільство тісно взаємодіє з державою. Громадянське суспільство визнає соціальну цінність демократичної соціальної правової держави, яка є владою народу і функціонує в його інтересах. Саме тому громадяни в громадянському суспільстві, використовуючи свій суверенітет, “обмежують” за допомогою права і закону державну владу в своїх інтересах, забезпечуючи її формування і функціонування, та підконтрольність народу.

2. У сучасному світі місцеве самоврядування виступає як складний і багатоплановий соціальний феномен і правовий інститут, який знайшов своє закріплення в конституціях переважної більшості держав-членів міжнародної спільноти. Держави з традиційно розвиненою демократією достатньо давно визнали переваги місцевого самоврядування і відвели йому особливе місце в структурі державного управління. Це було обумовлено в першу чергу тим, що на національному рівні на органи місцевого самоврядування, які найтісніше пов'язані з населенням, була покладена відповідальність за вирішення практично всіх проблем локального характеру: житлового і комунального господарства, розвитку сфери послуг, екології, створення локальних систем освіти, охорони здоров'я, транспортної інфраструктури тощо. Місцеве самоврядування має подвійну природу – з одного боку, як форма публічної влади (у системі місцевого самоврядування можуть видаватися загальнообов'язкові рішення, виконання яких забезпечується примусовою силою держави), з другого – як інститут громадянського суспільства. Громадянське суспільство, яке засноване на самоврядуванні та самоорганізації, не може бути і не повинне бути заформалізованим. Роль держави повинна мати прояв не в штучному інспіруванні громадянського суспільства та його інститутів, а у партнерській його підтримці у вирішенні суспільно значущих справ. Місцеве самоврядування як елемент громадянського суспільства, який організовує діяльність людей зі здійснення контролю над ресурсами місцевого співтовариства, переданими йому державою й населенням, стає інститутом політичної системи суспільства, адже воно стає простором для спільного інтересу держави й громадянського суспільства. Для держави місцеве самоврядування – це спосіб трансляції державної політики й державних інтересів на місцевий рівень. Це є відносини співробітництва між державною владою (урядом) і місцевим самоврядуванням, що включають переговори, компроміси, обмін інформацією та інші неконфронтаційні засоби. Для громадянського суспільства – це артикуляція інтересів жителів територіальної громади і можливість відстоювати її інтереси перед державною владою.

3. Місцеве самоврядування в умовах демократизації державної влади й будівництва громадянського суспільства з органу, що займається господарсько-економічною діяльністю, стає органом, що займається політичною діяльністю, тобто місцеве самоврядування в умовах демократії як інститут громадянського суспільства разом з державою, партіями, профспілками, громадськими організаціями стає інститутом політичної системи суспільства. Система місцевого самоврядування є основним інструментом держави, який покликаний забезпечити поєднання національних інтересів та інтересів кожної окремої території. Таким чином, розвиток і ефективна організація системи місцевого самоврядування є невід'ємною частиною функціонування держави, що дозволяє останній зосередитися на вирішенні національних проблем, та допомагає оптимізувати всю систему державного управління. Місцеві органи влади переважно займаються вирішенням місцевих питань та створенням умов для забезпечення побутових потреб населення. Втім очевидно, що для ефективного здійснення своїх функцій і повноважень місцевих органів влади повинні мати достатню економічну і фінансову базу. Функції місцевого самоврядування є досить різноманітними та різняться за сферами свого застосування. Першочергово комплекс функцій місцевого самоврядування поділяються за об'єктним спрямуванням діяльності територіальних органів місцевого самоврядування. Так, за даною ознакою функції місцевого самоврядування поділяються на: політичні, економічні, соціальні, культурні та інші функції місцевого самоврядування. На нашу думку, функцій органів місцевого самоврядування необхідно об'єднати у такі групи: загальні, спеціальні та забезпечувальні (допоміжні). Оскільки діяльність органів місцевого самоврядування охоплює широке коло питань місцевого значення, які до того ж, є об'єктом їх діяльності, але не отримали належного законодавчого закріплення, що ускладнює розмежування таких категорій як "питання місцевого значення" та "питання загальнодержавного значення", то дослідити весь комплекс їх функцій неможливо.

4. Інститути та організації громадянського суспільства долучаються до формування й реалізації державної політики, демонструють здатність у відстоюванні невід'ємних прав громадян України на свободу та гідне життя. Здобуття незалежності Українською державою активізувало процеси розвитку громадянського суспільства в Україні, а також формування його політичної, правової, економічної основи – власності, в усій багатоманітності її форм. Розвиток ГС в Україні відбувається на основі інституційно-правового та організаційного забезпечення діяльності його суб'єктів. Стан громадянського суспільства в Україні характеризується наступними тенденціями: зростання кількості керівних органів громадських організацій в Україні; зменшення кількості членів на обліку громадських організацій; зростання надходжень коштів з різних джерел для фінансування діяльності громадських організацій; домінування частки благодійних внесків у загальній структурі надходження коштів; зростання рівня довіри до волонтерів та громадських організацій; недостатньо високий рівень виконання завдань регіональних програм сприяння розвитку громадянського суспільства. Загалом, оцінюючи інституціональний розвиток громадянського суспільства в сучасній Україні, важливо відзначити, що перспективи зміцнення спроможності ОГС та підвищення рівня політичної суб'єктності вітчизняного громадянського суспільства багато в чому залежатимуть від конструктивної співпраці між органами влади та ОГС, котра повинна базуватися на європейських стандартах ефективного урядування, а також від проведення заходів, до яких зазвичай вдаються у розвинених демократичних державах, щодо підтримки громадського сектору. Серед них виокремимо такі: - спрощене податкове регулювання та створення спеціальних фондів розвитку неурядових організацій (НУО); - пряма фінансова підтримка НУО; - активне впровадження різних форм державно-громадської взаємодії та громадського контролю: електронні обговорення, форуми, петиції та ін.; - проведення відкритих конкурсів для розподілу грантів під реалізацію НУО програм, проектів; - публічна прозорість звітування НУО.

5. Аналіз змін нормативно-правового забезпечення діяльності організацій громадянського суспільства демонструє непослідовність державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства щодо реформування законодавства. З одного боку, упродовж 2017 року створювалися належні умови для якісного виконання нових правил державної реєстрації ОГС, було спрощено вимоги щодо отримання ОГС коштів з-за кордону, запроваджено можливості для контролю організаціями громадського сектору діяльності органів державної влади у сфері охорони навколишнього середовища, підвищено ефективність державної фінансової підтримки ветеранських громадських організацій. Водночас, з іншого боку, запровадження електронного декларування для антикорупційних активістів та спроби встановити додаткові вимоги до фінансової звітності громадських об'єднань погіршує їхнє правове середовище, а також не кореспондується з таким завданням держави, як створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку організацій громадянського суспільства. Підвищення ефективності виконання завдань Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки потребує подальших змін законодавства, що регламентує різні аспекти діяльності ОГС.

6. Місцеве самоврядування як мета конституційного розвитку країни орієнтує державу, недержавних суб'єктів на точне виявлення закладеного в Основному Законі призначення інституту місцевого самоврядування та його забезпечення у поточному законодавстві та правозастосовній практиці. Місцеве самоврядування покликане, зокрема, забезпечити становлення в Україні громадянського суспільства, розвиток людського потенціалу, оптимізацію використання загальнонаціональних ресурсів. Без розвитку місцевого самоврядування неможливо вирішувати завдання соціально-економічного та духовно-культурного розвитку країни. Такий розвиток може мати місце тоді, коли буде вестись не лише згори, а й знизу: з людини, родини, громади. Це свідчить про особливу роль у суспільному розвитку місцевого самоврядування як рівня публічної влади, що найбільш наближений до людини, функціонально

зорієнтований на задоволення найширшого кола її повсякденних потреб, створення умов для всебічного та гармонійного розвитку. Поки що названа роль виражена декларативно. Незважаючи на конституційні гарантії самостійності, місцеве самоврядування значною мірою залишається додатком державної влади, слабким і політично, і економічно. Справа не лише у небажанні держави вибудовувати з громадами справжні партнерські відносини, а й у слабкій організації самих громад, що і не дивно у патерналістському суспільстві. Але й подолання державного патерналізму без підвищення організованості, спроможності та активності громад неможливо. Робота у цьому напрямі вимагає як розширення правових можливостей і посилення відповідальності муніципальної влади, так і зміцнення інститутів безпосередньої демократії на локальному рівні.

7. Становлення і розвиток громадянського суспільства є найважливішою основою демократичного будівництва в Україні. Громадські спільноти України, інші інститути громадянського суспільства можуть і повинні брати участь в управлінні національним, регіональними та місцевими утвореннями в спільній роботі комітетів громадського самоврядування, товариств власників житла, в забезпеченні громадської безпеки, пропаганді здорового способу життя, в патріотичному вихованні, благоустрій території та вирішенні багатьох інших питань. Процес формування громадянського суспільства в Україні включає в себе: необхідність визначення базових цінностей; формування на основі консенсусу цілей суспільного розвитку і шляхів їх досягнення в рамках різних сфер громадянського суспільства; визначення методів гармонізації інтересів різних соціальних груп; формування інститутів громадянського суспільства і інституціоналізація структур представництва їх інтересів. Слід зазначити, що на сучасному етапі політичні відносини в соціумі все ще відрізняються крайньою розбалансованістю, т. б. відсутністю балансу у взаєминах інститутів держави і громадянського суспільства. Для становлення громадянського суспільства необхідний розвиток демократичних інститутів і відповідної загальної та політичної культури. Світовий досвід переконливо свідчить, що саме місцеве

самоврядування створює ті самі сприятливі умови для зближення влади і населення, функціонування діючої системи управління, яка б враховувала все місцеві умови, специфіку та особливості. Для здійснення своїх повноважень органи місцевого самоврядування повинні виконувати такі основні функції: - захищати населення від невинного тиску з боку центральних органів влади; - активізувати населення з тим, щоб він приймав безпосередню участь у вирішенні місцевих питань, місцевих проблем і т. п. Сьогодні формування в Україні сучасної та ефективно діючої системи місцевого самоврядування стає одним із найважливіших факторів побудови правової, демократичної держави, особливо в умовах децентралізації. Розвиток громадянського суспільства і його взаємодія з державою багато в чому буде залежати від оптимального співвідношення центральних органів виконавчої влади та роботи органів місцевого самоврядування.

8. Європейські принципи місцевого самоврядування описують рамкову модель реалізації права територіальних колективів на місцеве самоврядування. Конкретні форми реалізації цього права в окремих країнах можуть бути різними і залежать від традицій та особливостей кожної держави. Європейські принципи місцевого самоврядування є певним орієнтиром для розвитку національного законодавства про місцеве самоврядування. Концепція “доброго врядування” витісняє популярну раніше концепцію “нового публічного менеджменту” або “публічного управління” з її однобічною орієнтацією на ефективність. Вона наповнює концепцію державного управління гуманітарною та соціальною складовими; формує новий підхід до розуміння належного врядування, яке має тепер відповідати не лише вимогам ефективності, а й бути відкритим, доступним, підзвітним і підконтрольним, а отже, чутливим до вимог громадян та їх потреб. Разом з тим концепція доброго врядування, визначаючи рамки ефективності і результативності, характеризує процес поєднання влади та обов'язків у суспільстві; визначає публічну політику та рішення щодо суспільного життя; включає взаємовідносини між органами державної влади,

органами місцевого самоврядування та інституціями громадянського суспільства.

9. Негативним чином на сфері місцевого самоврядування позначається і відсутність національної стратегії розвитку місцевого самоврядування в Україні. На сьогодні поки що не тільки не відбулося становлення повноцінної та ефективної системи місцевого самоврядування, організаційно, функціонально та матеріально-фінансово відокремленої від системи державної влади, але й до кінця не відпрацьована концептуальна його основа, конституційна модель організації муніципальної влади. Діюча модель системно-структурної організації місцевого самоврядування запроваджувалася як перехідна, яка на сьогодні вичерпала свою роль та фактично призводить до гальмування не тільки розвитку інституту місцевого самоврядування, а й територіального розвитку країни в цілому. Напрямом конституційно-правового реформування має стати зміна правового статусу місцевих державних адміністрацій, позбавлення їх функцій місцевого самоврядування та трансформування їх у контрольні-наглядові органи з підпорядкуванням Президенту України. Дані органи мають зосередити свою діяльність на чітко визначеному колі державних питань, які вирішуються на районному, регіональному рівні і які взагалі неможливо або недоцільно на цей час передавати органам місцевого самоврядування. У компетенції цих органів має залишитись виконання тих повноважень, які не можуть підлягати децентралізації, зокрема щодо контролю за відповідністю актів органів місцевого самоврядування Конституції України та законам України, відповідністю публічних послуг, що надаються територіальним громадам, спільнотам, державним стандартам, виконанням державних програм та цільовим використанням коштів державних субвенцій, ефективним використанням об'єктів державної власності, а також координації діяльності територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади.

Загалом же чи не найголовнішим завданням конституційної реформи в аспекті вдосконалення організації місцевого самоврядування має стати забезпечення оптимального балансу загальнодержавних, регіональних і

місцевих інтересів. Крім того, ефективне функціонування моделі системно-структурної організації публічної влади на територіальному рівні потребує усталеного механізму партнерської взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. European Urban Charter II. Manifesto for a new urbanity [Електронний ресурс] // Website of Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1302971>
2. Абасов Г.Г. Гарантії прав місцевого самоврядування в Україні: актуальні проблеми теорії та практики: монографія / Г.Г. Абасов; відп. ред. Ю.С. Шемшученко. – К.: Юридична думка, 2011. – 248 с.
3. Ачкасов В. А. Опыт местного самоуправления на Западе / Ачкасов В. А. // Правоведение. – 1998. – №4. – С.43–48.
4. Бажинов М. А. Гражданское общество и местное самоуправление: опыт концептуального анализа // Вестн. Моск. Ун-та. Сер.12. Политические науки. – 2002. – № 4. – С.82-90.
5. Батанов О. В. Деякі теоретичні проблеми співвідношення місцевого самоврядування та державної влади // Часопис Київського університету права. – 2002. – № 2. – С.21-25.
6. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: монографія / О. В. Батанов. – К.: Ін-Юре, 2003. – 512 с.
7. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні / Батанов О. В. – К., 2001.
8. Батанов О. В. Функції територіальних громад як специфічних суб'єктів конституційного права / О. В. Батанов // Право України. – 1998. – № 8. – С. 21-24.
9. Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики : монографія / відп. ред. М. О. Баймуратов. – К. : Видавництво «Юридична думка», 2010. – 656 с.
10. Батанов О. В. Деякі теоретичні проблеми співвідношення місцевого самоврядування та державної влади / О. В. Батанов // Часопис Київського університету права – 2002 – № 2 – С. 21–25

11. Бачило И. П. Функции органов управления: Правовые проблемы оформления и реализации / И. П. Бачило. – М. : Юрид. литра, 1976. – 198 с.
12. Бобровська О. Ю. Корпоративне управління в місцевому самоврядуванні: монографія / О. Ю. Бобровська. – Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2008. – 284 с.
13. Бондарь Н. С. Гражданин и публичная власть: Конституционное обеспечение прав и свобод в местном самоуправлении: Учебное пособие. – М.:Городец, 2004. – 320 с.
14. Борденюк В. І. Деякі аспекти співвідношення місцевого самоврядування, держави і громадянського суспільства в Україні // Право України. – 2001. – № 2. – С. 53-57.
15. Борденюк В. Муніципальна реформа: що, як і задля чого / В. Борденюк // Віче. – 1998. – № 7. – С. 63–79.
16. Борденюк В. Міське самоврядування в механізмі держави: конституційно-правовий аспект А В. Борденюк АА Право України – S00Y – № 4 – С 1S–17
17. Брегеда А. Ю. Основи політології: [навч. посібн.] / А. Ю. Брегеда. – К.: КНЕУ, 2000. – 312 с.
18. Василенко В. Н. Территориальные системы: проблемы трансформации и перспективы развития: монография / [Василенко В. Н., Дубницкий В. И., Кратт О. А.; науч.ред. В. Н. Василенко. – Донецк : Юго-Восток, 2003. – 306 с.
19. Воронов І. О. Виклик Левіафану: еволюція і перспективи громадянського суспільства: [монографія] / І. О. Воронов. – К.: Генеза, 2007. – 400 с.
20. Гартманн В. Комунальна політика та суспільство / Гартманн В. [пер. з нім.]. – К.: Фонд Фрідріха Науманна, 2007. – 28 с.
21. Головченко В. Конституційні принципи місцевого самоврядування / Головченко В., Корпань О. // Право України. – 1998. – № 3. – С.14.

22. Григорьев В. А. Эволюция местного самоуправления. Отечественная и зарубежная практика: Монография. – К.: Истина, 2005. – 424 с.
23. Громадянське суспільство як здійснення свободи: центральносхідноєвропейський досвід / За ред. А. Карася. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 1999. – 384 с.
24. Гудзь Т. І. Форми реалізації правоохоронної функції місцевого самоврядування / Т. І. Гудзь // Право і суспільство. – 2011. – № 3. – С. 70-75.
25. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні [Текст]: підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. С.Г. Серьогіної. – Х.: Право, 2005. – 256 с.
26. Державне управління в Україні : навчальний посібник / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : ТОВ “СОМИ”, 1999. – 263 с.
27. Державне управління, державна служба і місцеве самоврядування. – Хмельницький: Поділля, 1999. – С. 298–394.
28. Державне управління: основи теорії, історія і практика: навч. посіб./В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній, М. М. Іжа, Г. І. Арабаджи; за заг. ред. П. І. Надолішнього, В. Д. Бакуменка. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2009. 394 с.
29. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Факт, 2003. – 384 с.
30. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України/ Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е. та ін.; Швейцар.-укр. проект “Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO”. Київ: Софія, 2012. 128 с].
31. Дробуш І. В. Соціальна функція місцевого самоврядування: її структура, сутність та зміст / І. В. Дробуш // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2015. – № 2 (32). – С. 90-96.
32. Дробуш І. В. Функції представницьких органів місцевого самоврядування в Україні : атореф. дис. ... канд. юрид. наук / І. В. Дробуш. – К. : Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2002. – 14 с.

33. Дубінін Е. Місцеве самоврядування в Україні. Погляд з регіону. – Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2002. – 156 с.
34. Дунаєва Л.М. Влада і самоврядування: еволюція діалогу [Текст]: [Монографія] / Лариса Миколаївна Дунаєва; Одеський нац. університет ім. І.І. Мечникова. – О.: Поліграф, 2009. – 356 с.
35. Європейська хартія місцевого самоврядування (м. Страсбург, 15 жовтня 1995 р.), ратифікована Україною 17 липня 1997 р. // Офіційний вісник України. – 2015. – № 24. – Ст. 718.
36. Євтушенко О.Н. Державна влада і місцеве самоврядування в політичній системі суспільства [Текст]: [монографія] / Олександр Никифорович Євтушенко. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 516 с.
37. Жерліцин Д. К. Місцеве самоврядування як функціональний механізм надання якісних послуг населенню. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2011-2/doc/3/06.pdf>.
38. Загальна теорія держави і права / за ред. В. В. Копейчикова. – К. : Юрінком, 1997. – 320 с.
39. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/>.
40. Кальной И. И. Онтологические основания гражданского общества // Гражданское общество: истоки и современность / Науч.ред.проф. И. И. Кальной. – 2-е изд., доп. – СПб.:Юридический центр Пресс, 2002. – С. 11-58.
41. Кампо В. М. Місцеве самоврядування в Україні / Кампо В. М. – К.: Ін Юре, 1997. – 36 с.
42. Кельман М. С. Загальна теорія держави та права : підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, Н. М. Хома. – Львів, 2003. – С. 413.
43. Колодій А. Ф. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні: [монографія] / А. Ф. Колодій. – Львів: Червона Калина, 2002. – 272 с.
44. Конституційне право України: Підручник / За ред. В. Ф. Погорілка. – К.,1999. – 468 с.

45. Конституція України: прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
46. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-рп // Офіційний вісник України. – 2014. – № 30. – Ст. 831.
47. Котельникова Е. А. Административное право : учебник / Е. А. Котельникова, И. А. Семенцова, М. Б. Смоленский. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. – 352 с.
48. Котенко Т. В. Тенденції розвитку функцій місцевого самоврядування в умовах розбудови громадянського суспільства / Т. В. Котенко // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 1. – С. 80-84.
49. Кравченко В. В. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні: навч. посібник / Кравченко В. В., Пітцик М. В. – К.: "Арарат-Центр", 2001. – 176 с.
50. Кравченко В. В. Основи муніципального менеджменту: навчальний посібник / Кравченко В. В., Пітцик М. В., Салій І. М.; за ред. В. В. Кравченка. – К.: Атіка-Н, 2003. – 304 с.
51. Куйбіда В. Система місцевого самоврядування в Україні / В. Куйбіда, В. Чушенко // Вісник УАДУ. – 1998. – № 2. – С. 186–194.
52. Куйбіда В. Функції місцевого самоврядування в Україні: аналіз і прогноз / В. Куйбіда // Вісник УАДУ. – 2000. – № 1. – С. 296–302.
53. Кутафин О. Е., Шеремет К. Ф. Компетенция местных советов : учеб. пособие / О. Е. Кутафин, К. Ф. Шеремет. – М. : Юрид. лит., 1982. – 232 с.
54. Любченко П. М. Конституційно-правові основи розвитку місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства: Монографія. – Харків: Одиссей, 2006. – 352 с.
55. Мамонов І. Л. Публічне управління, державне управління, соціальна політика та місцеве самоврядування як складові соціального управління. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12MILSSU.pdf>.

56. Мамонова В. В. Методологія управління територіальним розвитком / Валентина Василівна Мамонова . – Х. : Видавництво ХарРІ НАДУ "Магістр", 2006. – 196с.
57. Мамонова В. Залучення громадськості до участі в управлінні місцевими справами [Текст] / В. Мамонова // Аспекти самоврядування. – 2004. – № 5 (26). – С. 15-18.
58. Мамутов В. К. Компетенция государственных органов в решении хозяйственных споров / В. К. Мамутов. – М. : Юрид. лит., 1964. – 234 с.
59. Мартиненко В. М. Державне управління: шлях до нової парадигми (теорія та методологія): [монографія] / В. М. Мартиненко. – Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2003. – 220 с.
60. Матвієнко А. С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна : монографія / А. С. Матвієнко. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2015. – 376 с.
61. Мацюк А. Громадянське суспільство – соціальна основа держави, влади і демократії // Українське право: науково-практичний часопис. – 1995. №1(2). – С.24-35.
62. Мельник А. Ф. Управління розвитком муніципальних утворень: теорія, методологія, практика: монографія / А. Ф. Мельник, Г. Л. Монастирський. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 476 с.
63. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації: наук. доп. / [редкол.: Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, В.В. Толкованов та ін.]; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю.В. Ковбасюка. – К.: НАДУ, 2014. – 128 с.
64. Місцеве самоврядування: організація роботи сільського, селищного голови/ за заг. ред. А. Чемериса. – Львів: Ліга-Прес, 1999. – 320 с.
65. Морозов Ю. П. Инновационный менеджмент : учеб. Пособие / Ю. П. Морозов, А. И. Гаврилов, А. Г. Городнов. – 2-е изд. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 471 с.

66. Музиченко Г.В. Концептуалізація державної політики країн пострадянського простору в умовах глобалізаційних змін [Текст]: Монографія / Г.В. Музиченко. – Одеса: Друкарський дім, 2012. – 394 с.

67. Музиченко Г.В. Сучасне місцеве самоврядування в Україні: стан наукової розробки та перспективи подальшого дослідження [Текст] / Г.В. Музиченко // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2007. – Вип. 11. – С. 174-184.

68. Муніципальне право України : підручник / [В. Ф. Погоріло, О. Ф. Фризький, М. О. Баймуратов та ін.] ; за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фризького. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.

69. Напрями вдосконалення системи публічної адміністрації в частині розподілу функцій між органами державної влади та органами місцевого самоврядування”: аналіт. записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/623/>.

70. Нижник Н. Контроль у сфері державного управління / Н. Нижник, О. Машков, С. Мосов // Вісник УАДУ – К., 1998. – № 2. – С. 23–31.

71. Нікітін В. В. Особливості формування громадянського суспільства в Україні / В. В. Нікітін // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2003. – № 2 (16): у 2-х ч. – Ч. 1. – С. 67–74.

72. Орлова О. В. Гражданское общество и личность: политико-правовые аспекты / О. В. Орлова – М.: Пресс, 2005. – 118 с.

73. Петришин О. В. Громадянське суспільство – підґрунтя формування правової держави в Україні // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2-3. – С.142-161.

74. Политюк Б. С. Социальная интеграция как фактор правового регулирования / Б. С. Политюк // Актуальні проблеми права: теорія і практика: зб. наук. пр. Східноукраїнського державного університету [гол. ред. Л. І. Лазор]. – Луганськ: Вид-во Східноукр. держ. ун-ту. – 1999. – № 1. – С. 201.

75. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії: [монографія] / А. І. Кудряченко, В. М. Бебик, В. І. Бортніков, Ф.

М. Рудич та ін.; за заг. ред. д.і.н., проф. А. І. Кудряченка. – К.: НІСД, 2007. – 396 с.

76. Про засади державної регіональної політики: Закону України від 5 лютого 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 90.

77. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

78. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави / П. М. Рабінович. – К. : Юрінком Інтер, 1994. – 236 с.

79. Руснак Б. А. Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика. Посібник для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів / Б. А. Руснак. – Одеса, 2011. – 536 с.

80. Селіванов В. М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти: Монографія. – К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2002. – 724 с.

81. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. – Пер. з рос. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.

82. Тодика Ю. М. Конституційні засади формування громадянського суспільства в Україні // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – №1. – С.48-57.

83. Токвіль А. Про демократію в Америці / А. Токвіль. – М.: Прогрес, 1987. – 570 с.

84. Українське суспільство 1992 — 2008. Соціологічний моніторинг /За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2008. – 530 с.

85. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер. 2002. – 528 с.